
Marija Stanonik
Slovstvena folkloristika

Uvod

Prvi in najodličnejši sodelavec, ki se je na Inštitutu za slovensko narodopisje ukvarjal z duhovno kulturo, je bil njegov prvi upravnik, akademik dr. Ivan Grafenauer, in to s primerjalno in kulturno zgodovinsko metodo. Težišče njegovega dela je bilo na slovstveni folklori, predvsem razvoj njenih snovi in motivike, ritmičnih in oblikovnih lastnosti z diahronega vidika. O tem pričajo Grafenauerjeve monografije o Lepi Vidi, Mladi Zori, Kralju Matjažu ali razprave o divjem možu, rojenicah itn. Sistematično je celoten žanrski sistem slovstvene folklore predstavil v poglavju Narodno pesništvo.¹ V javnosti najodmevnejši prispevek k raziskovanju slovenske duhovne kulture je dal akademik dr. Niko Kuret z raziskavami otroških iger, verovanj in šeg v zvezi z njimi² pa tudi ljudskega gledališča.³

Najtesnejši Grafenauerjev sodelavec je bil akademik dr. Milko Matičetov, ki se je izkazal s svojim terenskim delom, predvsem v Režiji. Na magnetofonski trak je prestregel čez 3000 enot folklornega gradiva. Njegova monografija *Sežgani in prerojeni človek*⁴ sloni na geografsko zgodovinski metodi, ki ji še danes najbolj zaupa. Med drugim se loteva raznih jezikovnih vprašanj, toda poleg številnih komentiranih objav terenskega gradiva in dognanj o njem je za splošno rabo temeljno njegovo poglavje o folklornem pripovedništvu, pregovorih in ugankah v *Zgodovini slovenskega slovstva I* (1956). Delo svojega (formalnega) mentorja pri raziskovanju slovenske slovstvene folklore sem z vsem spoštovanjem sistematično, a tudi kritično obdelala v obširni razpravi *Slovenska različica primerjalne slovstvene folkloristike*.⁵

¹ Ivan Grafenauer, *Narodno pesništvo*, v: *Narodopisje Slovencev II*, Ljubljana, 1952.

² Niko Kuret, *Praznično leto Slovencev I–IV*, Celje, 1965–1970.

³ Niko Kuret, *Slovenska koledniška dramatika*, Ljubljana 1986.

⁴ Milko Matičetov, *Sežgani in prerojeni človek*, Ljubljana 1961.

⁵ Marija Stanonik, *Slovenska različica primerjalne slovstvene folkloristike*, *Traditiones* 18, Ljubljana 1989.

Moj koncept raziskovanja je izrazito interdisciplinaren. Kakor se vidi iz objav, zajema tako teoretična kot empirična vprašanja.⁶

1. Teorija

Od svoje zaposlitve na Inštitutu za slovensko narodopisje leta 1974 sem prešla ne le različne stopnje formalnega poklicnega napredovanja (stažistka, asistentka stažistka od 1. 4. 1975, raziskovalna asistentka od 1. 4. 1984, višja raziskovalna sodelavka od 1. 3. 1988, višja znanstvena sodelavka od 1. 10. 1994, znanstvena svétnica od 21.10. 2000), ampak predvsem različne raziskovalne faze. Od začetka sem se namreč znašla v hudem primežu diametralno nasprotnih gledanj na delovno področje, na katero me je zanesla življenjska pot. Na eni strani preverjeni pozitivizem, ki se je opajal ob čudovitih terenskih najdbah slovstvene arheologije (predvsem v Reziji), na drugi strastno prizadevanje za metodološko prenovu slovenske etnologije, v kateri za slovstveno folkloristiko prostor ni bil predviden. Razumljivo je, da sem bila pod vplivom študija na etnologiji spočetka bližje pogledom svojega prof. dr. V. Kremenška, še toliko bolj, ker so bili tudi na slavistiki (akademik prof. dr. France Bezlaj, izr. prof. dr. Jože Koruza, akademik prof. dr. Boris Paternu) kritični do zgolj terenskega dela slovenske slovstvene folkloristike in pogrešali pri njej več teoretične refleksije. O tem se dá deloma razbrati tudi iz znamenitega posvetovanja etnologija – slavistika 15. 2. 1980. Na njem sem nastopila s prispevkom *Modeli razmejevanja slovstvene folklorne in literature*,⁷ ki je bil temeljni in prvi v vrsti teoretičnega dokazovanja, da je slovstvena folklor samostojna veja besedne umetnosti in nasproti literaturi popolnoma avtonomna. S tem sem ubrala tretjo pot. Bila je samotna in trda.

»Tuja strokovna literatura mi je odkrivala, da se po svetu zelo resno in tehtno ukvarjajo s slovstveno folkloro in v tedanji slovenski kulturni zavesti gojeni predsodek do nje me je počasi zapuščal,«⁸ sem zapisala v knjigi *Teoretični oris slovstvene folklorne*, ki je konkreten sad moje zavestne odločitve, da ne zavrnem terenskega dela, vendar pa stroko, ki od njega živi, natančno pretehtam tudi teoretično, ne da bi spregledala vsakršno takšno prizadevanje na slovenskih tleh na tem področju pred mano. Koncept dela sem imela stalno pred očmi, postopoma sem ga dopolnjevala in spotoma dograjevala s posameznimi členi.⁹

Osebo torej jemljem za najpomembnejše področje mojega dela **teorijo slovstvene folklorne**.¹⁰ Moja teza je, da je slovstvena folklor ena od vej besedne umetnosti, zato

⁶ Veliko svojih prizadevanj sem vložila v zbiranje slovenskega pesništva med drugo svetovno vojno in ga vsestransko obdelala tako z etnološkega kot literarnozgodovinskega vidika. Rezultat tega dela je pet knjig: »Pozdravljeno trpljenje...«, »Na tleh leže slovenstva stebri stari...«, Ljubljana 1993; Iz kaosa kozmos (Žanrski sistem in kontekstualnost slovenskega odporniškega pesništva, Ljubljana 1995; 1999 Slovensko pesništvo pod tujimi zastavami (Pesnjenje slovenskih prisilnih mobilizirancev v nemško vojsko v drugi svetovni vojni od 1941 do 1945), Celje 1999; Most (Antologija pesmi iz druge svetovne vojne, ne glede na to, na kateri strani so se znašli njihovi avtorji), Novo mesto 2000.

⁷ Prim. *Teoretični oris slovstvene folklorne*, Ljubljana 2001, 137–146.

⁸ Marija Stanonik, *Teoretični oris slovstvene folklorne*, Ljubljana 2001, 15.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Druga temeljna dela na to temo so še: *Slovstvena folklor v domačem okolju*, Ljubljana 1990, 1993²; *Slovenska slovstvena folklor*, Ljubljana, 1999; *Od setve do žetve (Interpretacija in konkordanca svetopisemskih motivov v slovenski slovstveni folklori)*, Ljubljana, 1999; »Slovenijo je Bog nazadnje ustvaril« (pretekle in sodobne slovenske folklorne pripovedi) / (»God created Slovenia last«, Past and Contemporary Slovenian Folk Tales), Ljubljana 1999; V deveti deželi (Sto slovenskih pravljic iz naših dni, Ljubljana 1995).

je zgrešeno, ko jo nereflktirano potiskajo v etnologijo, saj ta nima ustreznega aparata za njeno raziskovanje. Žanri so izrazit pojem literarne vede; prav tako vprašanja stila in motivike sploh ne zanimajo etnologije. Tudi to je eden od dokazov za upravičenost slovstvene folkloristike kot samostojne vede. Knjiga z naslovom *Teoretični oris slovstvene folklore* je sad dvajsetletnega dela, saj je potrebovala čas za dozorevanje idej in vsak stavek v njej je večkrat pretehtan. V njej zagovarjam tezo o upravičeni samostojnosti slovstvene folkloristike tako nasproti etnologiji kot literarni vedi. Kot teoretično jemljem to delo v smislu sistematike, izčiščevanja terminologije, ureditve snovi, opredelitve predmeta in metod raziskovanja. Prvi slovenski poskus samostojnega sistematičnega dela o slovstveni folklori je posvečen tistim njenim pojavom, ki jo notranje integrirajo in navzven diferencirajo. To pomeni, da gre za vprašanje njene identitete in avtonomije. Šele ko se stroka zave in zaveda same sebe in lastne različnosti nasproti drugim disciplinam, se lahko neodvisno povezuje z drugimi vedami, npr. psihologijo, mitologijo, zgodovinskim, antropologijo, celo geografijo, in je zrela za interdisciplinarnost. V zvezi s tem sem se udeležila več strokovnih in znanstvenih posvetovanj doma in v Evropi (Avstrija, Češka republika, Italija, Madžarska, Nemčija, Poljska).

Za *Leksikon etnologije Slovencev* sem bila zadolžena za slovstveno folkloro, o kateri sem pripravila 140 gesel.

2. Pridobivanje gradiva

Na pretekla prizadevanja Inštituta se najbolj navezuje prizadevanje za dopolnjevanje arhivskih zbirk slovenske slovstvene folklore. Na podlagi lastnega terenskega dela, še več pa s pomočjo študentov, ki so izpisovali ustrezno gradivo iz časopisov in slovenske literature, in z raznimi akcijami po različnih slovenskih časopisih in revijah se je z mojim trudom **Arhiv slovenske slovstvene folklore** na Inštitutu za slovensko narodopisje krepko obogatil.

Prizadevanje za pridobivanje gradiva je podrobno opisano v poročilu o pripravah za izdajo slovenskih povedk.¹¹ Tu sledi številčni povzetek statistike iz leta 1993:

I. GRADIVO S TERENA

a) Različne akcije, v katerih so sodelovali otroci in odrasli (mape)	8.799 enot
b) Izpiski iz terenskih zapisnikov sodelavcev Arheološkega inštituta ZRC SAZU, Ljubljana (kart.)	468 enot
c) Jezikovni in žanrski obrazci (mape)	1.785 enot
č) Jezikovni obrazci (kartoteka)	3.453 enot
d) Gradivo iz pokrajinskih muzejev (kartoteka)	61 enot
e) Pokrajinski terenski in drugi viri (mape)	220 enot
f) Gradivo, ki so ga posredovali posamezniki	119 enot
Skupaj	14.605 enot

¹¹ Marija Stanonik, O pripravah za izdajo slovenskih povedk, *Traditiones* 10–12, Ljubljana 1981–1983 (1984), 85–94.

II. IZPISKI IZ ROKOPISNIH VIROV

a) Rokopisni oddelek NUK, Ljubljana	478 enot
b) Šolske kronike, SŠM, Ljubljana	220 enot
c) Diplomске in proseminarske naloge, etnologija slavistika	214 enot 50 enot
Skupaj	912 enot

III. IZPISKI IZ ŠOLSKIH GLASIL

a) do druge svetovne vojne	212 enot
b) po letu 1945	832 enot
Skupaj	1.044 enot

IV. IZPISKI IZ TISKANIH VIROV

a) Kserokopije	cca 380 enot
b) Izpiski iz časopisja	18.645 enot
c) Mohorjevi koledarji	1.875 enot
Skupaj	20.820 enot

V. IZPISKI IZ SLOVENSKEGA LEPOSLOVJA 17.110 enot

SKUPAJ IZPISKI 39.886 enot

Po popisu stanja sem v obdobju od leta 1974 do 1993 v Inštitut za slovensko narodopisje pridobila skupaj

I. SLOVSTVENA FOLKLORA

1. Gradivo s terena	14.605 enot
2. Izpiski iz raznih virov	39.886 enot
Skupaj	54.491 enot

Po letu 1993 se je dotekanje folklornega gradiva upočasnilo, vendar vsekakor ni presahnilo. Urejam ga sproti, ni pa sproti oštevilčeno, zato za čas 1993 do 2001 o njem ni zanesljivih podatkov.

3. Zgodovina

Drugo, kar sistematično raziskujem, je **zgodovina stičišč med slovstveno folkloro in slovensko literaturo**. Dodobra sem obdelala srednji vek, protestantizem, katoliško obnovo in barok z Valvasorjem na čelu, razsvetljenstvo in romantiko, medtem ko se skozi realizem še nisem prebila. Prav tako me čakajo še socialni realizem in drugi -izmi v drugi polovici dvajsetega stoletja. Seveda je pri teh raziskavah težišče na ravnini teksta,

vendar imam vedno pred očmi tudi ravnino teksture in konteksta, ki skupaj ustvarjajo folklorni dogodek. Najpomembnejše delo s tega področja je knjiga *Od setve do žetve*, ki vsebuje interpretacije in konkordanco svetopisemskih motivov v slovenski slovstveni folklori (Ljubljana, 1999).

Trenutno je moja skrb posvečena **projektu o slovenskih pregovorih in reklih**. Dokončana je faza zbiranja. Pri tem je sodelovalo veliko študentov z ljubljanske in mariborske slavistike in mlada raziskovalka Barbara Ivančič Kutin. Na vrsti so razvrščanje in priprave za njihovo znanstveno izdajo.

4. Zbirka *Glasovi*

Zasnovala sem **zbirko Glasovi**, ki je našla streho pri Kmečkem glasu. Do l. 1993 sem jo vodila kot strokovna koordinatorka, l. 1995 sem prevzela tudi uredništvo. Ob pripravi in izdaji del se je doslej vzgojilo vsaj dvajset terenskih sodelavcev, veliko pa jih je še v procesu tega oblikovanja. Ta zbirka slovenskih folklornih pripovedi se je v zadnjih letih oblikovala v izrazito samosvojo zbirko. Začela je izhajati leta 1988 in v njej je doslej izšlo že triindvajset knjig. Tako je iz posameznih slovenskih pokrajin in zamejstva zbranih v njej že skoraj 6452 folklornih in spominskih pripovedi iz naših dni. Za objavo v zbirki *Glasovi* se upoštevajo le tiste pravljice, bajke, povedke, šale, anekdote, ki jih je mogoče še danes najti na terenu ali njihovi viri niso starejši od petdeset let. Da bi bili njihovi zapisi tudi oblikovno čim pristnejši, sta besedišče in skladnja čim bolj zvesta živemu govoru, glasoslovno pa so besedila primerno prirejena današnjemu knjižnemu jeziku, da zmore ob njih uživati vsak slovenski bralec. Pedagoškimi ciljem sta namenjena vsaki knjigi posebej dodani slovar narečnega besedišča in zgoščenka, tako da je del narečnih zapisov mogoče poslušati tudi v živo. Kljub temu da je po svoji vsebini zbirka namenjena čim širšemu krogu bralcev, postaja neprecenljiv vir za raziskovanje slovenske slovstvene dediščine, za kar skrbi spremna beseda zbiralca, ki oriše pokrajino, od koder izhajajo zgodbe, in okoliščine, v katerih je prišel do gradiva, ter njen strokovni aparat (sezname pripovedovalcev, zapisovalcev s temeljnimi podatki) in trije zemljevidi. Knjige iz zbirke *Glasovi* praviloma ilustrirajo slikarji, ki izvirajo prav iz okolja, od koder so objavljene pripovedi, da tako tudi po likovni strani izražajo duha pokrajine.

5. *Traditiones*

V času 1994–1997 sem bila urednica zbornika *Traditiones* s štirimi tematskimi številkami: *Naš živi jezik*, *Slovstvena folklor*, *Besede in reči*, *Res slovenica, quo vadis?* Trudila sem se pritegniti k sodelovanju mlajše, perspektivne strokovnjake in v skladu s konceptom mojega raziskovalnega dela gojila interdisciplinarno uredniško politiko, kar je vzbudilo viharne odzive pri meritornih članih uredništva.

6. Žiri

V naslednji krog spada prizadevanje za postopno monografsko obdelavo Žirov z etnološkega, folklorističnega in (kulturno)zgodovinskega vidika. Poglavitna dela te vrste so: *Promet na Žirovskem*, Žiri 1987. *Čebela – zlahtna spremljevalka slovenske kulture*, Žiri–Ljubljana 1995. *Štiri matere – ena ljubezen*, 1997. V obliki člankov je obdelano žirovsko čevljarstvo, čipkarstvo, prehrana, nabiralništvo itn.

7. Pedagoško delo

S soglasjem habilitacijske komisije in senata Filozofske fakultete sem leta 1995 postala docentka za slovensko slovstveno folkloristiko in od 8. 11. 2000 izredna profesorica za slovensko slovstveno folkloristiko, ki sem jo v študijskem letu 1995/96 začela predavati na Oddelku za slovanske jezike in književnosti omenjene Fakultete v Ljubljani. Od leta 1998 predavam isti predmet tudi na slavističnem oddelku Pedagoške fakultete v Mariboru. Rezultat tega dela je nekaj imenitnih diplomskih nalog iz slovstvene folkloristike. Občasno sodelujem s Fakulteto za družbene vede (podiplomski študij) in s Fakulteto za naravoslovje in tehnologijo (Oddelek za tekstilno tehnologijo) kot mentorica pri raziskovalni nalogi o čipkah.

Na pobudo založbe Rokus sem sodelovala pri pripravi učbenika za izbirne predmete v 9-letni osnovni šoli¹² in po zaslugi založbe DZS je izšel priročnik za srednje šole v zbirki Klasje.¹³

Članstvo: Slavistično društvo Slovenije, Slovensko etnološko društvo, Muzejsko društvo Žiri, International Society for Folk Narrative Research, predstavnica za Slovenijo v Euroethno (evropska mreža za znanstveno sodelovanje na področju evropske etnologije in zgodovinopisja, s sedežem na Univerzi P. Valéry, Montpellier, Francija).

Članica Slovenskega pisateljskega društva od 18. 5. 1998.

Izbrane objave:

- 1987 *Promet na Žirovskem, etnološki vidik (Od popotne palice do avtomobila)*, Žiri.
- 1993 *«Na tleh leže slovenstva stebri stari» (Poezija konteksta II)*, Ljubljana.
- 1995 *Iz kaosa kozmos (Kontekstualnost in žanrski sistem slovenskega odporniškega pesništva 1941–1945)*, Ljubljana.
- 1997 *Štiri matere – ena ljubezen (Zgodba neke družine)*, Ljubljana.
- 1999 *Od setve do žetve (Interpretacija in konkordanca svetopisemskih motivov v slovenski slovstveni folklori)*, Ljubljana.
- 1999 ur., *Slovenska slovstvena folklori*, Ljubljana.
- 2000 *Slovensko pesništvo pod tujimi zastavami (Pesnjenje slovenskih prisilnih mobilizirancev v nemško vojsko v drugi svetovni vojni od 1941 do 1945)*, Celje.
- 2000 ur., *Most, pesmi iz druge svetovne vojne, ne glede na to, na kateri strani so se znašli njihovi avtorji*, Ljubljana.
- 2001 *Teoretični oris slovstvene folklore*, Ljubljana.

¹² Miha Mohor, Manca Košir, Marija Stanonik, Naš čas-opis, Ljubljana 1999.

¹³ Marija Stanonik, Slovenska slovstvena folklori, Ljubljana 1999.